

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ ҲУЗУРИДАГИ ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ
ПЕДАГОГ ВА РАҲБАР КАДРЛАРИНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА
УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ
БОШ ИЛМИЙ-МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ АГРАР УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ
МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

**МУТАХАССИСЛИК ФАНЛАРИНИ ЎҚИТИШНИНГ ДИДАКТИК
ТАЪМИНОТИ
МОДУЛИ БЎЙИЧА**

Ў Қ У В – У С Л У Б И Й М А Ж М У А

Тузувчи:

Тошкент – 2015

МУНДАРИЖА

ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУРИ.....	3
МАЪРУЗА МАТНИ	11
Олий таълим муассасалари таълим йўналишлари ва мутахассисликлари умумкасбий ва махсус фанлар учун яратилган дидактик таъминот.....	11
АМАЛИЙ ВА КЎЧМА МАШҒУЛОТЛАР	20
Инновацион ўқув машғулотларининг методик таъминоти. Ўқув машғулотларини инновацион дидактик материаллар асосида ташкил этиш ва ўтказиш методикаси	20
ТЕСТ САВОЛЛАРИ	28

**ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУРИ
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАЎБАР КАДРЛАРИНИ
ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ
ТАШКИЛ ЭТИШ БОШ ИЛМИЙ - МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ АГРАР УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ПЕДАГОГ КАДРЛАРИНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ
МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

“Тасдиқлайман”

Тармоқ маркази директори

_____ **С.С.Гулямов**

“ _____ ” _____ **2015 йил**

**МУТАХАССИСЛИК ФАНЛАРИНИ ЎҚИТИШНИНГ
ДИДАКТИК ТАЪМИНОТИ МОДУЛИНИНГ**

ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУРИ

Мева-сабзавотчилик ва узумчилик ОТМ таълим йўналишлари ва
мутахассисликлари бўйича умумкасбий ва ихтисослик фанларидан дарс
берувчи педагоглар учун

Модулнинг ўқув дастури Олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими ўқув-методик бирлашмалари фаолиятини Мувофиқлаштирувчи кенгашнинг 2015 йил 7 январдаги 1-сонли баённомаси билан маъқулланган.

Тузувчилар:

қ.х.ф.н., доц. Ж.Н.Файзиев ТДАУ “Мевачилик, узумчилик ва сабзавотчилик” кафедраси доценти

Такризчилар:

қ.х.ф.д., проф. Х.Атабаева ТДАУ “Ўсимликшунослик” кафедраси профессори

қ.х.ф.д., доц., Ҳ.Шералиев- ТДАУ “Дехқончилик ва мелиорация асослари” кафедраси доценти

Ўқув дастурлари Тошкент давлат аграр университети Илмий кенгашида тавсия қилинган (2014 йил 27-ноябрдаги 7-сонли баённома).

Кириш

Дастур олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касбий тайёргарлиги даражасини ривожлантириш, уларнинг илғор педагогик тажрибаларни ўрганишлари ҳамда замонавий таълим технологияларидан фойдаланиш бўйича малака ва кўникмаларини такомиллаштиришни мақсад қилади.

Дастур мазмунида олий таълимнинг долзарб масалаларини ўрганиш, глобал Интернет тармоғидан фойдаланган ҳолда ўқув жараёнига замонавий педагогик ва ахборот технологияларини жорий этиш, педагогнинг шахсий ва касбий ахборот майдонини лойиҳалаш, педагогик маҳоратни ошириш, Ўзбекистоннинг энг янги тарихини билиш, фан, таълим, ишлаб чиқариш интеграциясини таъминлаш, тегишли мутахассисликлар бўйича илм-фанни ривожлантиришнинг устивор йўналишларини аниқлаш, илмий-тадқиқотлар ўтказишнинг самарали методларидан фойдаланишга ўргатиш асосий вазифалар этиб белгиланган.

Олий таълим муассасалари Мева-сабзавотчилик ва узумчилик таълим йўналишлари ва мутахассисликлари умумкасбий ва махсус фанлардан дарс берувчи педагоглар малакасини ошириш курсининг мақсади – педагогик фаолиятга назарий ва касбий тайёргарликни таъминлаш ва янгилаш, касбий компетентликни ривожлантириш асосида таълим-тарбия жараёнларини самарали ташкил этиш ва бошқариш бўйича билим, кўникма ва малакаларни такомиллаштиришга қаратилган.

Олий таълим муассасалари Мева-сабзавотчилик ва узумчилик таълим йўналишлари ва мутахассисликлари умумкасбий ва махсус фанлардан дарс берувчи педагоглар малакасини ошириш курсининг вазифаси – педагогик кадрлар тайёргарлигига қўйиладиган талаблар, таълим ва тарбия ҳақидаги хужжатлар, педагогика ва психологиянинг долзарб муаммолари ва замонавий концепциялари, амалий хорижий тил, хорижий таълим тажрибаси, педагогнинг шахсий ва касбий ахборот майдонини лойиҳалаш, педагог кадрларнинг малакасини ошириш сифатини баҳолаш ишлари мазмунини ўрганишга йўналтиришдан иборат.

I. Модулнинг мақсади ва вазифалари

“Мутахассислик фанларини ўқитишнинг дидактик таъминоти” модулининг мақсади: педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малака ошириш курс тингловчиларини Мевачилик ва узумчилик фани ўсимликшуносликнинг етакчи тармоғи фанидаги билимларини такомиллаштириш, фаннинг муаммоларни аниқлаш, таҳлил этиш ва баҳолаш кўникма ва малакаларини таркиб топтириш.

“Мутахассислик фанларини ўқитишнинг дидактик таъминоти” модулининг вазифалари:

- Мутахассислик фанларини ўқитишнинг дидактик таъминоти

фанларини ўқитиш жараёнини технологиялаштириш билан боғлиқликда юзага келаётган муаммоларни аниқлаштириш;

- тингловчиларнинг Мевачилик ва узумчилик фани ўсимликшуносликнинг етакчи тармоғидаги таҳлил этиш кўникма ва малакаларини шакллантириш;

- фан бўйича педагогик муаммоларни ҳал этиш стратегияларини ишлаб чиқиш ва амалиётга тадбиқ этишга ўргатиш.

Модулни ўзлаштиришга қўйиладиган талаблар

“Мутахассислик фанларини ўқитишнинг дидактик таъминоти” модулини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида тингловчилар:

- мева-сабзавотчилик ва узумчилик йўналиши умуммутахассислик ва мутахассислик фанларининг дидактик асосларини;

- мева-сабзавотчилик ва узумчилик йўналиши умуммутахассислик ва мутахассислик фанларини ўқитиш бўйича инновацияларни;

- мева-сабзавотчилик ва узумчилик соҳасидаги сўнгги ютуқларни;

- мева-сабзавотчилик ва узумчилик йўналиши доирасидаги мутахассислик фанларини ўқитиш бўйича илғор хорижий тажрибаларни;

- мева-сабзавотчилик ва узумчилик йўналиши доирасидаги фанларни ўқитиш бўйича педагогик маҳорат асосларини билиши керак.

- мева-сабзавотчилик ва узумчилик йўналиши фанларидан электрон ўқув материалларини ярата олиш технологияларини билиши ҳамда улардан таълим жараёнида фойдаланиш;

- мева-сабзавотчилик ва узумчилик йўналиши педагогларида касбий билимларни такомиллаштириш жараёнида ўз-ўзини ривожлантиришга бўлган онгли эҳтиёжни шакллантириш;

- таълим жараёнини ташкил этиш ва бошқариш кўникмаларига эга бўлиши лозим.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

Модул мазмуни ўқув режадаги “Мевачилик ва узумчилик фанининг ҳозирги ҳолати ва ривожланиш истикболлари”, “Мевачилик ва узумчилик фанини ўқитишда инновацион технологиялардан фойдаланиш” ўқув модуллари билан узвий боғланган ҳолда педагогларнинг касбий педагогик тайёргарлик даражасини орттиришга хизмат қилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар Мутахассислик фанларини ўқитишнинг дидактик таъминотидаги муаммоларни аниқлаш, уларни таҳлил этиш ва баҳолаш, оптимал ва муқобил ечим топишга доир касбий компетентликка эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимооти:

№	Модул мавзулари	Тингловчининг ўқув юкلامаси, соат					
		Ҳаммаси	Аудитория ўқув юкلامаси				Мустақил таълим
			жами	Назарий	Амалий машғулот	Кўчма машғулот	
1.	Мевачилик ва узумчилик фанининг замонавий концептуал асослари. Олий таълим муассасалари таълим йўналишлари ва мутахассисликлари умумқасбий ва махсус фанлар учун яратилган дидактик таъминот.	2	2	2			
2.	Инновацион ўқув машғулотларининг методик таъминоти.	2	2		2		
3.	Ўқув машғулотларини инновацион дидактик материаллар асосида ташкил этиш ва ўтказиш методикаси	2	2			2	
	Жами:	10	6	2	2	2	4

НАЗАРИЙ МАШЎУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу: Мевачилик ва узумчилик фанининг замонавий концептуал асослари. Олий таълим муассасалари таълим йўналишлари ва мутахассисликлари умумқасбий ва махсус фанлар учун яратилган дидактик таъминот. (2 соат)

Режа:

1. Давлат таълим стандартларининг тоифалари.
2. Олий таълимнинг давлат таълим стандарти. Асосий қоидалар.
3. Олий таълим йўналишлари ва мутахассисликлари классификатори.
4. Бакалаврият йўналишлари ва магистратура мутахассисликлари давлат таълим стандартлари.
5. Ўқув режаси.
6. Ўқув фани дастури, унияратиш ва такомиллаштириш тамойиллари

Мевачилик ва узумчилик фанининг замонавийлигини таъминлаш мақсадида яратилган концепциялар. Фанларнинг жозибалилигини

таъминлашда дидактиканинг ўрни. Дидактик материаллар тайёрлашнинг ўзига хос хусусиятлари ва усуллари.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу. Инновацион ўқув машғулотларининг методик таъминоти.

(2 соат)

Режа:

1. Ўқув адабиётларининг шакллари.
2. Ўқув адабиётларининг турлари.
3. Ўқув адабиётларига қўйиладиган талаблар.
4. Ўқув машғулотларининг моддий-техник таъминоти.

Ҳар бир таълим турининг мақсад ва вазифаларини қамраб олган, билим олувчиларнинг ёши ва бошқа хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ҳар бир фан бўйича ўз дарсликлари бўлади. Дарсликда назарий маълумотлардан ташқари, амалий-тажриба ва синов машқлари бўйича зарур кўрсатмалар берилади.

КЎЧМА МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

Мавзу. Ўқув машғулотларини инновацион дидактик материаллар асосида ташкил этиш ва ўтказиш методикаси. (2 соат)

Тингловчилар ОТМ гуруҳларида амалий машғулотда иштирок этиб дидактик материаллардан фойдаланилади ва малакалари такомиллаштирилади.

МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАВЗУЛАРИ

1. Мева-сабзавотларни қайта ишлашга қаратилган сўнги йиллардаги ислоҳотлар.
2. Беҳидан шарбат олиш технологияси.
3. Сабзавотларни сиркалаш технологияси.
4. Сабзавотларни микробиологик усулда консервалаш технологияси
5. Қовунни қуритиш технологияси
6. Мева-сабзавотларни тезкор-сунъий усулларда қуритиш технологияси.
7. Крахмал, спирт, омихта ем, биоёқилғи ва бошқа маҳсулотлар олиш технологияси
8. Донни қайта ишлаб олинadиган бошқа турдаги маҳсулот хиллари, уларнинг ассортиментини кенгайтириш истиқболлари.
9. Донни қайта ишлаш корхоналарида меҳнат унумдорлигини ошириш ва маҳсулот сифатини яхшилаш йўллари.
10. Донни қайта ишлаш корхоналари чиқиндилари турлари, уларнинг тавсифи ва улардан самарали фойдаланиш усуллари
11. Дон маҳсулотларини замонавий усулларда қадоқлаш технологияси.

12. Чигитли пахтага дастлабки ишлов беришда инновациялар
13. Узумдан тиндирилган шарбат олиш технологияси.
14. Сабзавот ва меваларни сақлаш даврида рўй берадиган физиологик жараёнлар.
15. Мева, узум ва сабзавотларни бошқариладиган газ муҳити шароитида сақлаш

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2012.
2. Каримов. И.А. Янгича фикрлаш ва ишлаш–давр талаби, 5-жилд.– Т.: Ўзбекистон, 1997.
3. Каримов. И.А. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлидан. 6-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 1998.
4. Каримов. И.А. Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қурамыз, 7-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 1999.
5. Каримов. И.А. Оллоҳ қалбимизда, юрагимизда. – Т.: Ўзбекистон, 1996.
6. Каримов. И.А. Озод ва обод Ватан эркин ва фаровон ҳаёт пировард мақсадимиз, 8-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2000.
7. Каримов. И.А. Ватан равнақи учун ҳар биримиз маъсулмиз, 9-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2001.
8. Каримов. И.А. Миллий истиқлол мафкура – халқ эътиқоди ва буюк келажакка ишончдир. – Т.: Ўзбекистон, 2000.
9. Каримов. И.А. Истиқлол ва маънавият. – Т.: Ўзбекистон, 1994.
10. Каримов. И.А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. – Т.: Шарқ, 1998.
11. Каримов. И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. Т.: «Маънавият». – Т.: 2008.-176 б.
12. Каримов. И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. Т.: “Ўзбекистон”. –Т.: 2011.-440 б.
13. “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни, “Халқ сўзи”, 1998 й., 15 май 2- бет.
14. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар.- Т.:Ўзбекистон, 2000.
15. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 16-февралдаги “Педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларни малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги 25-сонли Қарори.

16. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 20 майдаги “Олий таълим муассасаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва юқори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилиш чора-тадбирлари тўғрисидаги” ПҚ-1533-сон қарори.
17. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 26 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 278-сонли қарори.
18. Арипов М. Интернет ва электрон почта асослари.- Т.; 2000 й. 218 б.
19. Азизходжаева Н.Н. «Педагогик технология ва педагогик маҳорат» Чўлпон: 2005й. 213 б.
20. Белкин А.С., Жаворонкова В.Д., Зимина И.С. Конфликтология: Наука о гармонии. – Екатеринбург, 1995. 312 с.
21. Бўриев Ҳ.Ч. Мевачилик электрон дарслиги. 2003.
22. Бўриев Ҳ.Ч. Ҳаваскор боғбонларга қўлланма. Т., 2002.
23. Останақулов Т.Э., Нарзиева С., Фуломов Б.Х. Мевачилик асослари. С., 2011.

Сайтлар:

- <http://www.bfpais.ru> Плодоводство и виноградарство – специальность, объединяющая проблемы, связанные с производством продукции плодового и виноградарства
- www.lnau.lg.ua/scien_r9.htm Плодоводство и садоводство. Исследования относящая к области плодового и садоводству
- <http://www.CNSHB.ru> Плодоводство Узбекистана
- <http://uzbekistan.uzpak.uz/F53.html> Сады Узбекистана.

МАЪРУЗА МАТНИ

Олий таълим муассасалари таълим йўналишлари ва мутахассисликлари умумкасбий ва махсус фанлар учун яратилган дидактик таъминот.

Режа:

1. Давлат таълим стандартларининг тоифалари.
2. Олий таълимнинг давлат таълим стандарти. Асосий қоидалар.
3. Олий таълим йўналишлари ва мутахассисликлари классификатори.
4. Бакалаврият йўналишлари ва магистратура мутахассисликлари давлат таълим стандартлари.
5. Ўқув режаси.
6. Ўқув фани дастури, унияратиш ва такомиллаштириш тамойиллари.

КИРИШ

ДИДАКТИКА [юн. didaktikos - ибратли; ўргатувчи, таълим берувчи] Педагогиканинг таълим ва ўқитиш назарияси (мақсади, мазмуни, қонуниятлари ва тамойиллари), умумий метод ва шакллари ҳақидаги бўлими. *Дидактика деганда, умуман, ҳар қандай фандан билим бериш жараёнида таълимнинг ташкилий жиҳатлари тушунилади.*

Дидактик таъминоти уч турга бўлинади:

- 1) *Меъёрий-ҳуқуқий таъминот;*
- 2) *Ўқув-услубий таъминот;*
- 3) *Моддий-техник таъминот.*

МЕЪЁРИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАЪМИНОТ

ДАВЛАТ ТАЪЛИМ СТАНДАРТЛАРИ

Стандартларнинг тоифалари

Олий таълим стандартлари қуйидаги тоифаларга бўлинади:

- Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланадиган олий таълим стандартлари:

- Олий таълимнинг давлат таълим стандарти. Асосий қоидалар;
- Олий таълим йўналишлари ва мутахассисликлари классификатори.
- Олий таълимни бошқариш бўйича ваколатли давлат органи томонидан тасдиқланадиган олий таълим стандартлари:

- бакалаврият йўналишлари давлат таълим стандартлари;
- магистратура мутахассисликлари давлат таълим стандартлари.

Олий таълимнинг давлат таълим стандарти

Асосий қоидалар

Олий таълимнинг давлат таълим стандартикадрлар тайёрлаш сифатиغا, таълим мазмунига қўйиладиган умумий талабларни, таълим олувчилар

тайёргарлигининг зарур ва етарли билим даражаси ҳамда олий таълим муассасалари битирувчиларига қўйиладиган умумий малакавий талабларни, ўқув юкламасининг ҳажмини, таълим муассасалари фаолияти ва кадрлар тайёрлаш сифатини баҳолаш тартиботлари ҳамда механизмини белгилайди.

ОТ ДТС ўқув жараёнини, таълим муассасалари фаолиятини, кадрлар, дарслик ва ўқув қўлланмалари тайёрлаш сифатини баҳолашни тартибга солувчи тегишли норматив ҳужжатлар (бакалаврият йўналишлари, магистратура мутахассисликлари учун давлат таълим стандартлари, ўқув режалари, ўқув фанлари дастурлари ва бошқалар) яратиш учун асос ҳисобланади.

ОТ ДТС олий маълумотли кадрлар тайёрлашда идоравий бўйсунуши ва мулкчилик шаклларида қатъи назар, Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган барча таълим муассасалари учун мажбурийдир.

ОТ ДТСга Кадрлар тайёрлаш миллий [дастури](#) босқичларини амалга ошириш жараёнида, шунингдек, мамлакат ижтимоий-иқтисодий тараққиётининг истиқболлари, жамият эҳтиёжи, фан, техника, технология ва маданият ютуқлари, кадрлар тайёрлаш борасида жаҳон тенденцияларидан келиб чиққан ҳолда тузатишлар ва кўшимчалар киритилиши мумкин.

Олий таълим йўналишлари ва мутахассисликлари классификатори

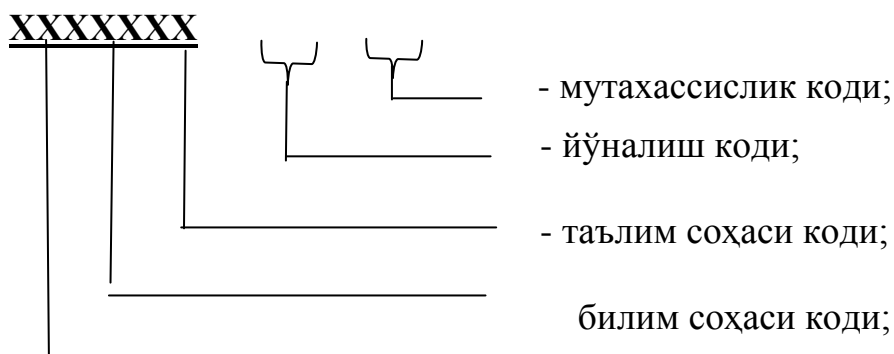
Олий таълим йўналишлари ва мутахассисликлари классификатори олий маълумотли кадрлар тайёрлаш учун бакалаврият таълими йўналишлари ва магистратура мутахассисликларининг тизимлаштирилган рўйхати ҳисобланади.

Классификатор Ўзбекистон Республикасининг ахборотларни кодлаш ва таснифлаш ягона тизимининг таркибий қисмидир.

Унда олтита билим соҳаси назарда тутилган:

1. Гумантар соҳа.
2. Ижтимоий соҳа, иқтисод ва ҳуқуқ.
3. Ишлаб чиқариш ва техник соҳа.
4. Қишлоқ ва сув хўжалиги.
5. Соғлиқни сақлаш ва ижтимоий таъминот.
6. Хизматлар соҳаси.

Классификаторда таълим босқичлари, билим ва таълим соҳалари, таълим йўналишлари ва мутахассисликлари етита рақамли код билан белгиланади:

- таълим дастурлари босқичи коди.

Таълимнинг халқаро стандарти классификациясига биноан таълим босқичлари бакалаврият йўналишларида 5 рақами, магистратура мутахассисликларида - 5А (рақам ва ҳарф) билан белгиланган. Масалан: бакалаврият йўналишлари коди - 5140100, 5210100, 5310100 ва ҳоказо; магистратура мутахассисликлари коди- 5А140101, 5А210101, 5А310101 ва ҳоказо.

• **Йўналиш** - 5-босқичнинг таълим дастури бўйича олий таълим муассасаси битирувчиси томонидан эгалланган ва бериладиган «бакалавр» академик даражаси доирасида касбий фаолиятнинг муайян турини бажаришни таъминловчи таянч ва фундаментал билимлар, уқувлар ва кўникмалар мажмуаси.

• **Мутахассислик** - 5А-босқичнинг таълим дастури бўйича олий таълим муассасаси битирувчиси томонидан эгалланган ва бериладиган «магистр» академик даражаси доирасида касбий фаолиятнинг муайян турини бажаришни таъминловчи аниқ мутахассислик бўйича билимлар, уқувлар ва кўникмалар мажмуаси.

Олий таълимнинг давлат таълим стандарти

Олий таълимнинг давлат таълим стандарти таълимнинг бакалаврият муайян йўналиши ёки магистратура мутахассислигига қўйиладиган малака талаблари, таълим мазмуни, бакалавр ёки магистр тайёргарлигининг зарурий ва етарли даражасини, кадрлар тайёрлаш сифатини баҳолаш даражаларини белгиладиган эталон даражаси ҳисобланади.

Муайян бакалаврият йўналиши давлат таълим стандарти қуйидагиларни ўз ичига олади:

- зарварақ (титул);
- мундарижа;
- қўлланилиш соҳаси;
- атамалар, таърифлар, қисқартмалар;
- таълим йўналишининг тавсифи;
- муайян таълим йўналиши бўйича бакалаврлар касбий фаолиятининг тавсифи;
- мақалаврнинг тайёргарлик даражасига қўйиладиган талаблар;
- таълим дастурининг мазмуни ва компонентлари;
- бакалавриятнинг асосий таълим дастурларини ўзлаштириш бўйича амалга ошириладиган шароитларга белгиланган талаблар;
- бакалавр тайёрлаш сифатини баҳолаш;
- эслатма;
- давлат таълим стандартининг амал қилиш муддати;
- илова;
- библиографик маълумотлар;

Ўқув режаси

Ўқув режаси олий таълимнинг муайян йўналиши ёки мутахассислиги

бўйича ўқув фаолияти турлари, ўқув фанлари ва курсларининг таркиби, уларни ўрганишнинг изчиллиги ва соатлардаги ҳажмини белгилайдиган норматив ҳужжат ҳисобланади.

Ўқув режа асосида олий таълим муассаси ҳар йили ишчи ўқув режасини тузади. Бунда олий таълим муассасасига талабалар юкламасининг ҳафталик ҳажмини сақлаган ҳолда ўқув фанлари блоки ҳажмини 5 фоизгача, блоклар таркибидаги фанлар ҳажмини 10 фоизгача ўзгартириш ҳуқуқи берилади.

Олий таълимнинг бакалавр босқичида ўқув режалар умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими билан узлуксизлик ва узвийлик таъминланишини инобатга олган ҳолда ишлаб чиқилиши ва талабанинг қуйидаги бешта мажбурий фанлар блокларини ўзлаштиришини назарда тутиши зарур:

- гуманитар ва ижтимоий-иқтисодий;
- математик ва табиий-илмий;
- умумкасбий;
- ихтисослик;
- кўшимча.

Барча турдаги аудитория ва аудиториядан ташқари ўқув ишларини ўз ичига олган ўқув юкламасининг энг юқори ҳажми ҳафтасига 54 соат қилиб белгиланади. Кундузги ўқиш шакли учун аудитория машғулотларининг энг юқори ҳажми ҳафтасига 32 соат қилиб белгиланиши лозим.

Ўқишнинг норматив муддати тўрт йил бўлгани ҳолда ўқув жараёни 204 ҳафта давом этиши зарур.

Ўқув даврининг умумий ҳажми қуйидагича тақсимланади:

- назарий таълим — 65-70 фоиз;
- аттестация — 9-10 фоиз;
- таътил — 13-16 фоиз;
- малака амалиёти — 6-8 фоиз;
- битирув иши — 2-3 фоиз.

Назарий таълим ҳажми билим соҳаларига қараб фанлар блоклари бўйича қуйидагича тақсимланади:

- гуманитар ва ижтимоий-иқтисодий фанлар — 23-25 фоиз;
- математик ва табиий-илмий фанлар — 8-25 фоиз;
- умумкасбий фанлар — 33-50 фоиз;
- ихтисослик фанлари — 9-10 фоиз;
- кўшимча фанлар — 5-7 фоиз.

Магистратура ўқув режалари бакалаврият таълим дастурлари билан узлуксизлик ва узвийлик таъминланишини инобатга олган ҳолда ишлаб чиқилиши ва талабалар томонидан қуйидаги учта мажбурий блоклар ўзлаштирилишини назарда тутиши зарур:

- умумметодологик фанлар;
- мутахассислик фанлари;
- илмий фаолият.

Магистратурада барча турдаги аудитория ва аудиториядан ташқари ўқув

ишларини ўз ичига олган ўқув юкламасининг энг юқори ҳажми ҳафтасига 54 соат қилиб белгиланади. Кундузи ўқиш шакли учун аудитория машғулоти ва илмий фаолиятнинг энг юқори ҳажми ҳафтасига 36 соат қилиб белгиланиши лозим. Ўқишнинг норматив муддати икки йил бўлгани ҳолда ўқув жараёни 100 ҳафта давом этиши зарур.

Ўқув даврининг умумий ҳажми қуйидагича тақсимланади:

- назарий таълим — 30-40 фоиз;
- аттестация — 4-7 фоиз;
- таътил — 13-16 фоиз;
- илмий фаолият — 40-50 фоиз.

Илмий фаолият қуйидагилардан иборат бўлиши лозим:

- илмий-тадқиқот ишлари — 53-57 фоиз;
- илмий-педагогик ишлар — 28-22 фоиз;
- магистрлик диссертациясини тайёрлаш — 19-21 фоиз.

Назарий таълим ҳажми магистратура мутахассислигига қараб фанлар блоклари бўйича қуйидагича тақсимланади:

- умумметодологик фанлар — 30-45 фоиз;
- мутахассислик фанлари — 55-70 фоиз.

Ўқув фани дастури

Ўқув фани дастури таълим мазмуни, унинг талабалар томонидан ўзлаштирилишининг энг мақбул усуллари, ахборот манбалари кўрсатилган норматив ҳужжатдир.

Фанлар бўйича намунавий ўқув дастури услубий-меъёрий ҳужжат бўлиб, давлат таълим стандартининг бакалавр ёки магистр билими, укуви ва кўникмаларига муайян фан бўйича қўйилган талабларга мувофиқ ишлаб чиқилади.

Фан дастурининг асосий **мақсади** - муайян фан бўйича давлат таълим стандартларида бакалавр (магистр)нинг билим, кўникма ва малакаларига қўйилган талабларга мувофиқ меҳнат бозори талабларига жавоб берувчи, таълим сифатини ошириш, таълим-тарбия жараёнида илм-фан, техника ватехнологиялар соҳасида эришилган ютуқларни тарғиб этиш, инновацион ва юқори (педагогик, ахборот коммуникация) технологияларни татбиқ этишни, замонавий ўқув адабиётлари ва дидактик материаллар билан таъминлашни ўлга қўйиш ҳамда республика иқтисодиётининг реал тармоқларига рақобатбардош кадрлар тайёрлаш сифатини юксалтириш.

Фан дастурининг асосий **вазифаси** - талаба-ёшлар таълим-тарбиясининг шакллантирилиши, ўқув машғулоти мавзуларининг мантиқий кетма-кетлигини таъминлаш, миллий ғояни сингдириш, тарихий қадриятларга таяниш, илм-фан, техника, технологиянинг энг сўнгги ютуқларини мунтазам ёритиб бориш, олий таълим тизими ривожланишини башорат этишда жаҳон андозалари ва тажрибаларини инобатга олиш ҳамда узлуксиз таълим тизимининг таълим

турлари ўртасидаги узвийлик ва узлуксизлигини таъминлаш. Булардан ташқари таълим олувчиларнинг мустақил билим олиши, изланиши ҳамда касбий кўникма ҳосил қилиши учун имконият яратиш ва таълим хизматлари турларини кенгайтиришга хизмат қилади.

Намунавий дастур фан, техника, технологиянинг сўнги ютуқлари, узлуксиз таълим тизимининг таълим турлари ўртасидаги узвийлик ва узлуксизликни таъминлаши, унда мавзуларнинг мантикий кетма-кетлигига, оддийдан мураккабликка, хусусийликдан умумийликка ўтиб бориш тамойилларига амал қилиниши шарт.

Фан дастурлари Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсустаълим вазирлиги томонидан белгиланган таянч ОТМлари профессор-ўқитувчилари томонидан турдош ОТМлари васоҳанинг таниқли мутахассисларини жалб қилган ҳолда ишлаб чиқилади. Фан дастурларининг ДТС талабларига мос ҳолда ишлаб чиқилишига таянч олий таълим муассасаси масъул ҳисобланади.

Фан дастурининг кириш қисмида ўқитиладиган фаннинг долзарблиги, соҳанинг тарихи, жамиятни демократлаштириш ва иқтисодиётни бозор тамойиллари асосида ислоҳ қилишдаги аҳамияти ва ўрни, фаннинг мақсади ва вазифаларида ўқитишнинг асосий мақсади ва вазифалари, бошқа фанлар билан ўзаро боғлиқлиги оқибат берилади.

Асосий қисмда услубий жиҳатдан узвий кетма-кетлиги ҳамда ўқитиш турлари (маъруза, семинар, амалий ва лаборатория машғулоти), ўқитишнинг интерактив услублари ва воситалари кўрсатилади. Фанни ўқитишда замонавий педагогик технологияларни қўллаш, таълим жараёнини оптималлаштириш учун омил бўладиган механизмлари кўрсатилади. Таълим-тарбия жараёнида назарда тутилган касбий (квалификацион) амалиётларга оид ўқув-услубий тавсиялар белгиланиши лозим.

Фан дастурларида ўқув жараёни учун зарур техник воситалар, ахборот-ресурс марказидаги тегишли ўқув адабиётлари, дидактик воситалар, ашёлар ва бошқа моддий-техник база тўғрисида маълумотлар киритилиши мақсадга мувофиқ.

Фан дастурининг титул варақасида Классификатор бўйича тегишли билим, таълим соҳалари ва таълим йўналиш (мутахассислик) ларнинг шифри ва номлари ҳамда ҳаракатдаги ўқув режага мувофиқ фаннинг тўла номи кўрсатилади.

Фан дастурининг яратилишига масъул кафедранинг номи, муаллифлар ва тақризчилар тўғрисида асосий маълумотлар (фамилияси, исми, отасининг исми, лавозими, илмий даражаси ва унвони), тасдиққа тавсия этувчи илмий-услубий тузилмаларнинг баённомаси рақами ва санаси кўрсатилади.

Фойдаланиладиган манбалар рўйхатига асосий дарслик ва ўқув қўлланмалардан ташқари қўшимча адабиётлар ва Интернет манбаларидан фойдаланиш ҳам киритилади.

Фан дастурида қуйидагилар батафсил ёритилиши шарт:

- кириш;

- мақсади ва вазифалари;
- фан бўйича билим, кўникма ва малакага эришилишига кўйиладиган талаблар;
- фаннинг ўқув режадаги бошқа фанлар билан ўзаро боғлиқлиги ва услубий жиҳатидан узвийлиги ва кетма-кетлиги;
- фаннинг илм-фан ва ишлаб чиқаришдаги ўрни;
- фанни ўқитишда фойдаланиладиган замонавий ахборот ва педагогик технологиялар (фаннинг ўқув машғулотлари лойиҳалари);
- асосий қисми (маърузалар);
- амалий, семинар ва лаборатория машғулотларнинг мавзулари;
- мустақил таълим мазмуни;
- барқарор ривожланиш таълими моҳиятини сингдириш;
- курс иши (лойиҳа), чизма-ҳисоблар ва уларни бажарилиши бўйича услубий кўрсатмалар;
- асосий дарслик ва ўқув қўлланмалар (Вазирлик ҳузуридаги Мувофиқлаштирувчи Кенгаш томонидан гриф берилган ёки ОТМ илмий кенгаши томонидан тавсия этилган ўқув адабиётлари асосий адабиёт ҳисобланиши) ҳамда кўшимча адабиётлар рўйхати.

Фан дастурини яратиш ва такомиллаштириш тамойиллари:

- фан дастури тасдиқланган Давлат таълим стандарти ва ўқув режасида белгиланган ўқув машғулотлари (маъруза, семинар, лаборатория ва курсишлари (лойиҳалари) ва ш.к.), мустақил таълим, уларга ажратилган вақт меъёрларига мослигини таъминлаш шартлиги;
- таянч (базавий) ОТМларнинг етакчилигида ҳамда масъулияти остида яратилиши;
- яратилишида турдош олий таълим муассасалари, Фанлар Академиясининг тармоқ илмий-тадқиқот институтлари, ишлаб чиқариш корхона ва ташкилотларнинг етук мутахассислари жалб этилган ҳолда ижодий гуруҳлар шакллантирилиши ва рўйхати вазирликка тақдим этилиши шарт.

Фан дастурларини ўрнатилган тартибда тасдиқланиши учун қуйидаги босқичлардан ўтади:

- Фан дастури давлат рўйхатига олинган ДТС ва ўқув режаларидаги фанларга мос ҳолда ишлаб чиқилади ва уларқайта ишланишида (такомиллаштирилишида) мос равишда ўзгартиришлар киритиш мумкин.
- таянч олий таълим муассасасининг тааллуқли кафедраси ва ОТМ Илмий кенгашининг қарори ва расмийлаштирилган баённомалари;
- турдош олий таълим муассасалари билан келишув баённомаси;
- иш берувчи корхона ва ташкилотлардан олинган, тақризлар, хулосалар ва таклифлар (модернизациялашган бўлиши мақсадга

мувофиқ);

- Фанлар Академиясининг тармоқ илмий-тадқиқот институтларининг тақризи (хулосаси) ва тавсияномаси.

Танқидий фикрлар билдирилган тақдирга уларни бартараф этилганлиги. Ишчи фан дастурларини:

- Тасдиқланган фаннинг ўқув дастури асосида олий таълим муассасалари жойлашган минтақанинг ҳудудий хусусиятларини инобатга олган ҳолда, ҳар бир ўқув йили учун фанларнинг ишчи ўқув дастури ишлаб чиқилади ва Олий таълим муассасасининг Илмий кенгаши ёки рухсат этилган Илмий кенгаш қарорлари билан тасдиқланади.

Фаннинг ишчи ўқув дастури давлат рўйхатига олинган фанларнинг ўқув дастурларига мос ҳолда яратилади ва улар қайта ишланишида (такомиллаштирилишида) тасдиқланган меъёрий ҳужжатларга асосан ўзгартиришлар киритиш мумкин:

- мустақил таълим мазмуни;
- Олий таълим муассасасининг тааллуқли кафедраси ва ОТМ Илмий кенгашининг қарори ва расмийлаштирилган баённомалари;
- иш берувчи корхона ва ташкилотлардан олинган тақризлар, хулосалар ва таклифлар (модернизациялашган бўлиши мақсадга мувофиқ);
- Иш берувчи (буюртмачи) ўзгартириш киритиш таклифи билан чиқса, белгиланган меъёрлар асосида кўшимча ва ўзгартиришлар киритиш мумкин;
- Фанлар Академиясининг ҳудудий филиалларининг тармоқ илмий-тадқиқот институтларининг тақризи (хулосаси) ва тавсияномаси;

Танқидий фикрлар билдирилган тақдирда уларни бартараф этилганлиги.

Намунавий дастур асосида яратилган ишчи ўқув дастурида аниқ мавзулар, уларга ажратилган соатлар, мавзулар бўйича қўлланилувчи дидактик ва техник воситалар, мавзулар ва бўлимлар бўйича билимни назорат қилиш турлари ҳамда тегишли услубий тавсиялар аниқ кўрсатилади. Шунинг учун ишчи дастурнинг ҳажми чекланмайди.

Фан дастурлари Вазирлик қошидаги олий ва ўрта махсус-касб-ҳунар таълими йўналишлари бўйича Ўқув-услубий бирлашма ёки ўқув-услубий комиссияларининг хулосасига кўра Мувофиқлаштирувчи кенгаш тавсиясига асосан Вазирликнинг буйруғи билан тасдиқланади ва рўйхатга олинади.

Дастурнинг бир нусхаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигида, бир нусхаси Олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълимини ривожлантириш марказида эталон сифатида сақланади.

Тасдиқланган ва рўйхатга олинган фан бўйича ўқув дастурларининг электрон версиялари ёки нусхаси тааллуқлиги бўйича таянч олий таълим муассасалари томонидан барча олий таълим муассасаларига етказилади.

Фанлар бўйича ўқув дастурларини ишлаб чиқиш ва татбиқ этиш

Тартибга ўзгартириш, қўшимчалар киритиш ва бекор қилиш Вазирликнинг буйруғи асосида амалга оширилади.

Ўз-ўзини назорат қилиш саволлари:

1. Олий таълимнинг давлат таълим стандарти. Асосий қоидалар;
2. Олий таълим йўналишлари ва мутахассисликлари классификатори.
3. Олий таълимни бошқариш бўйича ваколатли давлат органи томонидан тасдиқланадиган олий таълим стандартлари:

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Арипов М. Интернет ва электрон почта асослари.- Т.; 2000 й. 218 б.
2. Азизходжаева Н.Н. «Педагогик технология ва педагогик маҳорат» Чўлпон: 2005й. 213 б.
3. Белкин А.С., Жаворонкова В.Д., Зиминова И.С. Конфликтология: Наука о гармонии. – Екатеринбург, 1995. 312 с.
4. Бўриев Ҳ.Ч. Мевачилик электрон дарслиги. 2003.
5. Бўриев Ҳ.Ч. Ҳаваскор боғбонларга қўлланма. Т., 2002.

АМАЛИЙ ВА КЎЧМА МАШҒУЛОТЛАР

Инновацион ўқув машғулотларининг методик таъминоти. Ўқув машғулотларини инновацион дидактик материаллар асосида ташкил этиш ва ўтказиш методикаси.

Режа:

1. Ўқув адабиётларининг шакллари.
2. Ўқув адабиётларининг турлари.
3. Ўқув адабиётларига қўйиладиган талаблар.
4. Ўқув машғулотларининг моддий-техник таъминоти.

1. Ўқув адабиётларининг шакллари

Ўқув адабиётлари - муайян таълим тури (йўналиши ёки мутахассислиги) ўқув режасида қайд этилган фанлар бўйича тегишли ўқув дастурлари асосида зарур билимлар мажмуаси келтирилган, ўзлаштириш услублари ва дидактикаси ёритилган (шу жумладан, хорижий таржималар) манба бўлиб, икки хил шаклда тайёрланади:

- **Анъанавий (босма) ўқув адабиётлар** - таълим олувчиларнинг ёши ва психо-физиологик хусусиятлари, маълумотлар ҳажми, шрифтлари, қоғоз сифати, муқова тури ва бошқа кўрсаткичларни ҳисобга олган ҳолда қоғозда чоп этиладиган манба;

- **Электрон ўқув адабиётлар** - замонавий ахборот технологиялари асосида маълумотларни жамлаш, тасвирлаш, янгилаш, сақлаш, билимларни интерактив усулда тақдим этиш ва назорат қилиш имкониятларига эга бўлган манба.

2. Ўқув адабиётларининг турлари

Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими тизими ўқув-тарбиявий жараёнида ўқув адабиётларнинг қуйидаги турлари қўлланилади: дарслик, ўқув қўлланма, луғат, изоҳли луғат, маълумотлар тўплами, маърузалар курси, маърузалар тўплами, методик кўрсатмалар, методик қўлланмалар, маълумотлар банки, дайжест, шарҳ ва бошқалар.

Дарслик - давлат таълим стандарлари, ўқув дастури, услубияти ва дидактик талаблари асосида, миллий ғоя ва маънавий қадриятларимиз сингдирилган, муайян ўқув фанининг мавзулари тўлиқ ёритилган, тегишли фан асосларини мукаммал ўзлаштирилишига қаратилган ҳолда, фанга тегишли билимларни талабалар томонидан мустақил ўзлаштириб олишга, уларда кўникма ва малакаларни шакллантиришга, керакли ўқув материални мустақил излаш ва топишга, ҳамда амалий фаолиятда қўллашни ўргатиш ҳамда ижодий қобилиятларни ривожлантиришга йўналтирилган бўлиши керак.

Ҳар бир таълим турининг мақсад ва вазифаларини қамраб олган, билим олувчиларнинг ёши ва бошқа хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ҳар бир фан бўйича ўз дарсликлари бўлади. Дарсликда назарий маълумотлардан

ташқари, амалий-тажриба ва синов машқлари бўйича зарур кўрсатмалар берилади.

Тегишли таълим турлари учун Мувофиқлаштирувчи Кенгаш (ёки ваколатли Кенгашларнинг грифи) томонидан ўқув адабиётига берилган гувоҳнома, ўқув режаларда кўрсатилмаган (танлов ва қўшимча) фанлари учун таълим муассасасининг Илмий кенгаши қарори асосида чоп этилган нашр.

Ўқув қўлланма - дарсликни қисман тўлдирувчи, муайян фан дастури бўйича тузилган ва фан асосларининг чуқур ўзлаштирилишини таъминловчи, айрим боб ва бўлимларни кенг тарзда ёритишга ёки амалий машқ ва машғулотлар ечимига мўлжалланган тегишли таълим турлари учун Мувофиқлаштирувчи Кенгаш (ёки ваколатли Кенгашларнинг грифи) томонидан ўқув адабиётига берилган гувоҳнома, ўқув режаларда кўрсатилмаган (танлов ва қўшимча) фанлари учун таълим муассасасининг Илмий кенгаши қарори асосида чоп этилган нашр.

Ўқув қўлланмада муайян мавзулар дарсликка нисбатан кенгрок ёритилади. Масалан, "Механика" физика фанининг механика қисмига бағишланган ўқув қўлланма. "Физикадан масалалар тўплами" - физика фани бўйича масала ва машқлар ечишга мўлжалланган ўқув қўлланма ва ҳоказо.

Луғат - аниқ бир тартибда жойлашган сўзлар (ёки сўз бирикмаси ва ҳоказо) тўплами, уларнинг мазмуни, ишлатилиши, келиб чиқиши, бошқа тилдаги таржимаси тўғрисида маълумот берувчи ёки сўзнинг тушунчаси, у билан белгиланувчи предметлар ҳақида ахборот берувчи таълим муассасаларининг илмий (педагогик) кенгаши тавсияси асосида чоп этилган нашр.

Изоҳли луғат - сўзларнинг мазмунини изоҳлайдиган, ҳар бир сўзнинг грамматик, этимологик ва стилистик тавсифи берилган, уларни қўллашга оид мисоллар ва бошқа маълумотлар келтирилган, қўшимча адабиёт сифатида фойдаланиладиган таълим муассасаларининг илмий (педагогик) кенгаши тавсияси асосида чоп этилган нашр.

Маълумотлар тўплами - фойдаланишга қулай шаклда яратилган муайян фанни ёки таълим йўналишини ўзлаштириш учун зарур бўлган, исбот талаб қилмайдиган маълумотлар, илмий кўрсаткич ва ўлчамлар, турли белги ва рақамлардан, илмий, ижтимоий-сиёсий, амалий, иқтисодий, маданий ва бошқа соҳалардаги қисқа маълумотлардан ташкил топган таълим муассасаларининг илмий (педагогик) кенгаши тавсияси асосида чоп этилган нашр.

Маълумотлар тўпламида бир қатор муҳим илмий-амалий масалаларни ечиш намуналари келтирилиши мумкин.

Маърузалар курси - фаннинг ўқув дастури бўйича маърузалар курсининг номи тегишли фан номи билан аталган, ундаги барча мавзуларнинг асосий мазмуни қисқа ёритилган, бирламчи янги билимларни олишга қаратилган, фойдаланиладиган асосий ва қўшимча ўқув адабиётлар кўрсатилган, ўз-ўзини назорат қилишга оид саволлар туркуми, мавзуга

тегишли таянч атама ва иборалар келтирилган таълим муассасаларининг илмий (педагогик) кенгаши тавсияси асосида чоп этилган нашр.

Маърузалар тўплами - муайян фаннинг ўқув дастури бўйича ундаги айрим мавзуларнинг асосий мазмуни қисқа ёритилган, бирламчи янги билимларни олишга қаратилган, фойдаланиладиган асосий ва қўшимча ўқув адабиётлар кўрсатилган, ўз-ўзини назорат қилишга оид саволлар туркуми, мавзуга тегишли таянч атама ва иборалар келтирилган, даврий равишда илмий-тадқиқот изланишлар асосида янгиланиб туриладиган, таълим муассасаларининг илмий (педагогик) кенгаши тавсияси бўйича чиқариладиган кичик ададда нашр қилинган тарқатма материал.

Услубий кўрсатма - муайян фаннинг ўқув дастури бўйича курс ишлари (лойиҳалари), лаборатория ва амалий ишларни бажариш тартиби аниқ ва батафсил ифодаланган ҳамда ушбу фан бўйича талабаларда зарур амалий кўникмалар ҳосил қилишга мўлжалланган, таълим муассасаларининг илмий (педагогик) кенгаши тавсияси асосида нашр этиладиган кичик ададли тарқатма материал.

Услубийқўлланма - ўқитувчилар (профессор-ўқитувчилар) ва билим олувчилар учун мўлжалланган бўлиб, унда бир дарснинг мақсади, дарс ўтиш воситалари ва улардан фойдаланиш усуллари, дарснинг мазмуни, амалий машғулотлар, қўшимча топшириқлар ва бошқалар ҳақида тавсиялар баён қилинадиган, таълим муассасаларининг илмий (педагогик) кенгаши тавсияси асосида чоп этиладиган нашр.

Шарҳ - жамият тараққиёти учун муҳим аҳамият касб этадиган меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларни, шунингдек, баҳсга лойиқ асарларни, ғояларни, фикрларни ва таърифларни изоҳловчи, муайян масалалар ечимини кўрсатувчи, кенг оммага мўлжалланган қўшимча адабиёт сифатида фойдаланиладиган нашр.

Дайжест - илмий, илмий-услубий, ўқув, даврий адабиётлар, ҳукумат ва турли ташкилотлар фаолиятига тегишли қонунлар, қарорлар, низомлар мазмунининг қисқача баёни ва шарҳи келтирилган, соҳаларга оид маълумотлар тўплами сифатида фойдаланиладиган доимий нашр.

Электрон дарслик - компьютер технологиясига асосланган ўқув услубини қўллашга, мустақил таълим олишга ҳамда фанга оид ўқув материаллар, илмий маълумотларнинг ҳар томонлама самарали ўзлаштиришга мўлжалланган бўлиб:

- ўқув ва илмий материаллар фақат вербал (матн) шаклда;
- ўқув материаллар вербал (матн) ва икки ўлчамли график шаклда;
- мультимедиа (кўп ахборотли) қўлланмалар, яъни маълумот уч ўлчамли график кўринишда, овозли, видео, анимация ва қисман вербал (матн) шаклда;

- тактил (ҳис қилинувчи, сезиладиган) хусусиятли, ўқувчини "экран оламида" стерео нусхаси тасвирланган реал оламга кириши ва ундаги объектларга нисбатан ҳаракатланиш тасаввурини яратадиган шаклда

ифодаланади.

Маълумотлар банки - ахборот технологияларнинг имконияти ва воситалари асосида яратилган. Статик ва динамик режимда тузилган, товуш ва рангли тасвирлар билан таъминланган, катта ҳажмдаги ахборотларни ўз ичига қамраб олган ва уларни турли кўринишда (жадвал, диаграмма, гистограмма, матн, расм ва ҳоказо) бера оладиган, ўқув жараёнида билим олувчилар томонидан ўз устида мустақил ишлаши ва ўз билимларини назорат қилиши учун қўлланиладиган, доимий равишда тўлдириб бориладиган, кенг доирада фойдаланишга мўлжалланган, тегишли ваколатли давлат ташкилотида қайд этилган соҳалар бўйича маълумотлар тўплами.

Методик тавсиялар - таълим ва тарбиянинг самарали усулларини амалда татбиқ этиш бўйича қисқа ва аниқ баён этилган таклифлар мажмуидан иборат методик нашр. Методик тавсияларда ўқув жараёнига ўқитишнинг интерактив усуллари, педагогик технологиялардан амалда фойдаланиш бўйича тавсиялар назарий жиҳатдан эмас, балки кўпроқ амалий намуналар асосида босқичма-босқич берилиши мақсадга мувофиқ.

Монография - илмий тадқиқотлар натижалари асосида яратилган босма нашр.

Электрон нашр (ЭН) - бу графикли, матнли, рақамли, нутқли, муסיқали, видеофото ва бошқа ахборот объектларидан иборат бўлган жамланмаси ҳисобланади. ЭН магнитли (магнит тасмаларда, магнит дискларда), оптик (CD-ROM, CD-I, CDK, CD-R, CD-RW, DVD) электрон ахборот ташувчи воситаларида ҳамда компьютер тармоғида тақдим этилиши мумкин:

Электрон ўқув нашри - таълим олувчилар томонидан билимлар, кўникмалар ва маҳоратларни ижодий ва фаол эгаллашларини таъминлайдиган илмий-амалий билим соҳасига мос равишдаги тизимлаштирилган ўқув материалга эга бўлган электрон нашр.

Электрон луғат - анъанавий «қоғозли» луғатга мос келувчи электрон ахборот манбаи. Компьютер версияда сўз ёки сўзлар гуруҳига махсус ажратилган кўрсатма билан исталган дастурдан чиқарилиши мумкин. Анъанавий луғатлардан фарқли равишда электрон луғат матн ва графикавий тасвирлар билан бир қаторда видео ва анимацион лавҳалар, товуш, муסיқа ва бошқалар билан бирга медиа-объектларнинг бутун спектрларини ўз ичига олиши мумкин.

Электрон услубий қўлланма - педагогик тажрибани умумлаштириш ва узатиш ҳамда таълим фаолиятининг янги моделларини шакллантириш ва тарқатиш шакли. Электрон услубий қўлланмада педагогик тажриба машғулот-ларнинг рақамлаштирилган видео-лавҳалари, электрон ёки унга ўгирилган шаклда яратилган ўқувчилар ишларини дарслар бўйича режалаштирилган шаклида кўрсатилади.

Электрон ўқув қўлланма - фаннинг ўқув ҳажмини қисман ёки тўлиқ қамраган ва ахборотнинг адаптация блокинни ўз ичига олган бўлиб, масофавий ўқитиш ва мустақил ўрганиш учун мўлжалланган.

Электрон маъруза - интерактив элементлар ва гиперузатишларни қўллаб, ўқув фани маъруза материални намойиш қилувчи мультимедик тизим.

3.Ўқув адабиётларига қўйиладиган талаблар **Умумий талаблар**

Таълим турларининг хусусиятларидан ва нашр шаклидан қатъий назар барча ўқув адабиётлар қўйидаги умумий талабларга жавоб бериши керак:

- давлат таълим стандартлари (давлат талаблари) асосида тайёрланиши;
- таълим-тарбия жараёнига ҳамкорлик педагогикаси ва ўқитишнинг интерактив услубларини татбиқ қилишда кўмак бериши;
- тегишли ўқув фанининг назарий ва амалий ривожланишида, узоқ ва яқин ўтмишдаги бой интеллектуал меросимизнинг ўрни ва аҳамиятини кўрсатиши;
- интеллектуал инсонпарварлик ғояларининг акс этирилиши, инсоннинг табиат ва ижтимоий ҳаётда ўта масъулиятлилигини англантишга қаратилиши;
- ватанпарварлик ва миллий ғурур ҳиссини шакллантириши, мустақил ва ижодий фикрлашга йўналтириши; маънавий-ахлоқий сифатларни шакллантириши, таълим ва тарбия узвийлигини таъминлаши;
- билимларни онгли равишда ўзлаштириш, қизиқиш уйғота оладиган ва мустақил фикрлашга йўналтира оладиган хусусиятларга эга бўлиши;
- билим олувчиларнинг ижодий қобилиятларини ривожлантиришга қаратилиши, мустақил таълим олишга қизиқиш уйғотиши;
- юқори даражада умумлаштирилган ва замонавий илмий билимларга асосланган маълумотлар (қонунлар, айниятлар, таснифлар ва ҳоказо) дан ташкил топиши; иллюстрацияларга бой, кўرғазмали тасвир ва бадиий-услубий жиҳатдан амалий фаолиятга қаратилган бўлиши;
- билим олувчиларнинг ёши психо-физиологик хусусиятларини ҳисобга олиши;
- билимларнинг мутлоқлиги ва нисбийлигини ёрқин ифодалаши; - таълим олувчиларнинг билими, уқуви ва кўникмаларини назорат қилиш имкониятига эга бўлиши;
- таълим ва тарбияни ижтимоий ҳаёт, унумли меҳнат билан узвий боғланишига эътибор бериши;
- фан ва техника ютуқларининг аҳамиятини ифодалаши, илмий масалаларнинг мантиқий кетма-кетликда, фаннинг ўқув дастурига мувофиқ баён этилиши;
- яхлитликни идрок қилиш ҳисси шаклланиши учун барча маълумотлар мантиқий бир тизимда берилиши;
- матн жозибаси шаклида баён этилиши.

Асосий тушунча ва хулосаларнинг таърифлари ниҳоятда аниқ ва равшан ёзилиши, атамаларнинг умумийлигига эришилиши.

Санаб ўтилганлардан ташқари ҳар бир таълим турининг ўқув адабиётларига ўзига хос бўлган талаблар қўйилади.

- ўқув дастурига тўла мос келадиган ва ундаги мавзуларни тўлалигича камраб оладиган шаклда ёзиш;
 - мавзуларнинг соддадан мураккабга томон ўсишини, ҳамда ўзаро боғлиқлигини таъминлаш;
 - расмлар, графиклар, жадваллар, схема ва диаграммалар берилган маълумотлар ва тушунтиришлар билан узвий боғланган бўлиши керак;
 - дарсликдаги такрорланувчи тушунчаларга ва риоя қилиниши керак бўлган қоидаларга эътиборни жалб этиш мақсадида махсус белгилардан фойдаланиш зарур.
 - фан, техника ва технологияларнинг энг сўнгги ютуқларининг инobatга олиниши;
 - Ўзбекистоннинг турли ҳудудларидаги ўқувчиларнинг билимга бўлган эҳтиёжларини ва миллий хусусиятлар, турли маданиятларнинг ҳисобга олиниши;
 - ўқувчилар ёши, савияси ва психо-физиологик хусусиятларини инobatга олиниши, ўғил ва қизларнинг қизиқишларини тенг равишда ва тўла даражада ҳисобга олиш каби онгли тарзда тузилган мисоллар ва далиллар мавжудлиги.
- Олий таълимнинг бакалаврият ва магистратура босқичларида ўқитиладиган фанлар ва уларга тегишли ўқув адабиётларнинг мазмун-моҳияти ниҳоятда чуқур илмий-услубий, юқори сифат кўрсаткичларда бўлиши тақозо этилади:
- ўқув адабиётларидаги ҳар бир боб ёки мавзунинг мазмуни тушунарли, илмий ғоя ва тушунчалар моҳияти аниқ ва равшан баён этилиши;
 - матнни хотирада сақлашни осонлаштириш, мавзулар ихчам чизмалар, турли тасвирий ифодалар, жадвал ҳамда расмлар билан таъминланиши;
 - аниқ ва табиий фанлар бўйича илмий тушунча ва ғоялар, қонун ва қонуниятлар, тарихий ҳодиса ва ижтимоий жараёнларнинг ҳаётийлиги;
 - таҳлилий муносабатнинг етарли даражада бўлиши;
 - муаллиф ва талаба ўртасида фикрларнинг мантиқий баёни жараёнида ўзаро боғлиқлик таъминланиши;
 - мавзуларнинг бир-бирига мантиқан боғлиқлиги ва кетма-кетлигининг сақланиши;
 - дарсликда амалий ва тажриба машғулотларни бажариш ҳамда машқларни ечиш бўйича услубий кўрсатмалар берилиши, матн, иллюстрация ва графиклар ёрдамида билим олиш орқали кенгайтирилган амалий кўникмаларни шакллантириш имконияти бўлиши лозим.
 - ўқув мақсадлари ва вазифаларининг аниқ белгиланиши;
 - назарий ва амалий мазмуннинг ўзаро мақбул ва боғлиқ ҳолда тақсимланиши;
 - фанлараро ва фан ичида ўзаро боғлиқликни таъминланиши; -мазмун жуда ишончли ва салоҳият билан ёритилиши керакки, унда муаллифларнинг фан, техника ва технологиялар сўнгги ютуқларидан фойдаланганлиги кўриниб турсин;

- мазмун далиллардан намуналарга, намунадан-фаразга, фараздан-изланишга, изланишдан-амалий қўллашга, абстракт-илмий билимдан-аниқ касбий билимга, билимдан-амалий кўникмага ўтишни таъминланиши;
- фанни ўқитиш технологияси ёки методикасига мос келиши;
- ўқув материалида атроф-муҳит, ифлосланиш ва уни тозалашнинг ҳал қилиш йўллари акс эттирилиши;
- топшириқлар ва лойиҳалар талабаларни индивидуал ёки кичик гуруҳларда ишлаш имкониятини бериш;
- тасвирий материаллардан максимал фойдаланиш, динамик жараёнларни ўрганишни осонлаштириш мақсадида электрон таълим воситаларини (мультимедиа, анимация, виртуал стендлар ва х.к.) дарсликка қўшимча материал сифатида илова қилиш;
- ўқув материалларида талабаларни фаол бўлиш ва танқидий фикрлашга ундаш ва уларнинг фанга бўлган қизиқишларини кучайтирувчи жиҳатларининг мавжуд бўлиши;
- талабаларнинг ўз билим ва кўникмаларини текширишлари учун назорат саволлари ва тестлар билан таъминланиши, уларнинг дастурлаштирилган электрон версияларини қўшимча материаллар таркибига киритиш;
- касбий характерга эга бўлган ва талабалар мустақил ишлашлари учун мўлжалланган муаммоли саволлар, топшириқлар, машқлар, лойиҳалар билан таъминланиши;
- замонавий педагогик ва ахборот технологияларидан фойдаланиш имкониятларининг яратилиши.

4.Ўқув машғулотларининг моддий-техник таъминоти

Ўқув жараёнининг моддий-техника базаси бўйича талаблар

Бакалавр тайёрлашнинг асосий таълим дастурини амалга оширувчи ОТМ ўқув дастурида назарда тутилган ва амалдаги санитар, ёнғинга қарши коидалар ҳамда меъёрларга мос келадиган моддий-техника базасига эга бўлиши керак. Бу моддий-техник база фанлар ва фанлараро тайёргарликнинг ҳамма турларини, ўқиётганларнинг лаборатория, амалий ва илмий-тадқиқот иши ўтказилишини таъминлаши керак.

Бакалавр дастурини амалга ошириш учун минимал зарур бўлган моддий-техникавий таъминот рўйхати қуйидагиларни ўз ичига олади:

- маъруза (поток ёки гуруҳлар) аудиториялари;
- семинар машғулотлари учун аудиториялар;
- илмий-тадқиқот ишини ўтказиш учун лабораториялар.

Мавжуд моддий база қуйидагиларни таъминлаши керак:

- иллюстратив материалларни намоёниш қилиш учун турли аппаратуралар - лаборатория ишлари дастурига мос равишда жиҳозлар – базавий фанлар бўйича лаборатория-амалий ишларни бажариш;
- лабораториянинг амалга ошириладиган илмий мавзусига мос равишда жиҳозлар – ихтисослик (маҳсус) фанлар бўйича лаборатория ишларини

бажариш;

- ахборот тизимларидан фойдаланиш учун компьютерлар – семинар машғулотларини ўтказиш, лингафонли кабинетлар – хорижий тиллар бўйича машғулотлар.

Ўз-ўзини назорат қилиш саволлари:

1. Ўқув адабиётларининг шакллари.
2. Ўқув адабиётларининг турлари.
3. Ўқув адабиётларига қўйиладиган талаблар.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Олий таълим. Меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар тўплами. 1 ва 2-жилд. Т.: “Tafakkur-bo`stoni”, 2013.
2. Олий таълим. Меъёрий-ҳуқуқий ва услубий ҳужжатлар тўплами. Т.: “Истиклол”, 2004.
3. Олий таълим. Меъёрий ҳужжатлар тўплами. 1 ва 2-қисм. Т.: “Шарқ”, 2003.
4. Олий ва ўрта махсус, касб-таълими тизими учун ўқув адабиётларининг янги авлодини яратиш концепцияси. (Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2013 йил 2 августдаги 278-сонли буйруғига 1-илова).
5. Республика олий таълим тизими учун дарсликлар ва ўқув адабиётларини яратиш бўйича муаллифлар таркибини шакллантириш ва тасдиқлаш тартиби тўғрисида НИЗОМ. (Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2013 йил 2 августдаги 278-сонли буйруғига 2-илова).
6. Кадрлар тайёрлаш йўналишлари бўйича ўқув жараёнининг ўқув-услубий, моддий-техник таъминотига қўйиладиган талабларни ишлаб чиқиш ТАРТИБИ.(Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2008 йил 15 январдаги9-сонли буйруғига 1-илова).

ТЕСТ САВОЛЛАРИ

- A. Психология, педагогика, валеология, информатика ва бошқа фанлар талабларини ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқилган ўқув ахборотлари мазмуни хилма-хил турларининг дидактик мақсад ва вазифаларига кўра ўзаро алоқадор мажмуи
- B. Талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларини жорий, оралик ва якуний назорат қилишнинг турли шакллари
- C. Таълим олувчиларда назарий билимларни таркиб топтириш
- D. Маъруза режасига доир ўз вариантини ёки унинг маълум бир қисмини ёзиш, фойдаланилган адабиётлар рўйхатини тузиш, амалий машғулотлардан лавҳа тайёрлаш, мавзуга доир доклад тайёрлаш
- 2. Қуйида келтирилганлар орасидан дидактик таъминотга қўйиладиган талабларни белгиланг: 1) ўқув курсини ўзлаштириш учун ахборотларнинг тўлиқлиги ва етарли ҳажмда бўлиши; 2) педагог ва талабаларнинг биргаликдаги интеллектуал-эмоционал ўзаро ҳаракати мазмуни ва усуллариининг вариативлиги; 3) интерфаоллик, диалоглик, муаммолик, амалий йўналтирилганлик; 4) ишлаб чиқилган ахборотларнинг оригиналлиги ва тартибга солинганлиги.**
- A. 1,2,3,4
- B. 2,3,4
- C. 2,4
- D. 1,2,4
- 3. Дидактик таъминот тузилмаси қандай блокларни ўз ичига қамраб олади?**
- A. Информацион, амалий, коррекцион
- B. Информацион, амалий, технологик
- C. Коррекцион, назорат, психологик
- D. Ташкилий, методик, инновацион
- 4. Қуйидагилардан қайсилари маъруза-семинар тизимининг асосий шаклларига киради? 1) лаборатория; 2) маъруза; 3) фан тўгараклари; 4) семинар; 5) амалий; 6) олимпиада**
- A. 1,2,4,5
- B. 2,3,5,6
- C. 1,2,3,5
- D. 1,2,4,6
- 5. Режа тузиш, уларни баён этиш..... Бу ерда гап метод ҳақида бораётгани ёки усул ҳақидами?**
- A. Шакл
- B. Метод
- C. Метод ва усул
- D. Усул
- 6. Автоматлашган, ўрганиб қолинган, муайян усул билан беҳато бажариладиган ҳаракат нима деб аталади?**

- A. Малака
 - B. Билим
 - C. Қобилият
 - D. Кўникма
- 7. Қайси қаторда дидактик таъминотнинг тузилиши тўғри кўрсатилган?**
- A. Ўқув дастурлари, ўқув-методик нашрлар, дидактик материаллар, ўқитиш воситалари
 - B. Ўқув дастурлари, маъруза матнлари, маъруза, семинар ва амалий машғулотлар ва мустақил таълим ишланмалари, назорат ва баҳолаш учун топшириқлар, фанни ўқитишга доир ташкилий кўрсатмалар
 - C. Ташкилий, таълимий, назорат ва коммуникатив
 - D. Коррекцион, бошқарувга доир, назорат ва коммуникатив
- 8. Қайси қаторда методик таъминотнинг тузилиши тўғри кўрсатилган?**
- A. Ўқув дастурлари, маъруза матнлари, маъруза, семинар ва амалий машғулотлар ва мустақил таълим ишланмалари, назорат ва баҳолаш учун топшириқлар, фанни ўқитишга доир ташкилий кўрсатмалар
 - B. Ўқув дастурлари, ўқув-методик нашрлар, дидактик материаллар, ўқитиш воситалари
 - C. Ташкилий, таълимий, назорат ва коммуникатив
 - D. Коррекцион, бошқарувга доир, назорат ва коммуникатив
- 9. Дидактик таъминот функциялари тўғри кўрсатилган жавобни топинг.**
- A. Ташкилий, таълимий, назорат ва коммуникатив
 - B. Илмий тадқиқот натижаларини амалиётда қўллаш, умумлаштириш ва трансляция, кундалик методик ёрдам
 - C. Коррекцион, назорат, психологик
 - D. Информацион, амалий, коррекцион
- 10. Аудиториядан ташқарида бажариладиган мустақил ишларга нималарни киритиш мумкин?**
- A. Конспектлаштириш, адабиётлардан реферат тузиш, китоб ва мақолаларга аннотация ёзиш, доклад, реферат ва назорат иши.
 - B. Маъруза машғулотларида бажариладиган мустақил ишлар
 - C. Анъанавий ва инновацион
 - D. Амалий машғулотларда бажариладиган мустақил ишлар
- 11. Ахборот излаш ва унга ишлов беришга доир мустақил ишларга нималар кирди?**
- A. Реферат-шарҳлар ёзиш, мавзу билан боғлиқ сайтларга тақриз ёзиш, маълум мавзуга доир тармоқдаги мавжуд рефератларни таҳлил этиш, уларни баҳолаш
 - B. Талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларини жорий, оралик ва якуний назорат қилишнинг турли шакллари
 - C. Ўқув фани бўйича дидактик материалларнинг мавжудлиги: аудио-видео материаллар, компьютер дастурлари
 - D. Ўқув дастурлари, ўқув-методик нашрлар, дидактик материаллар, ўқитиш воситалари

12.Инновацион муҳит шароитида педагог қандай ролларда намоён бўлади?

- A. Тьютор, фасилитатор, ингилятор
- B. Профессор-ўқитувчи, аналитик, фасилитатор
- C. Тьютор, тренер, модератор
- D. Тарбиячи, мураббий

13.Силлабус – бу...

- A. Фанни ўрганишга доир талаба учун дастур
- B. Информацион турдаги материаллар мажмуи
- C. Амалий турдаги материаллар мажмуи
- D. Назорат туридаги материаллар мажмуи